

HATÁR MENTI TÉRSÉGEK FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI – AZ ÓRSÉG PÉLDÁJA

BARANYAI GÁBOR – BARANYAI OLGA

DEVELOPMENT POSSIBILITIES IN BORDERLAND AREAS – THE EXAMPLE OF ÓRSÉG

The main challenge in rural areas currently is facing migration and unemployment. Inhabitants of the traditional Órség region also face this serious problem. The aim of this paper is to reveal problems in the region highlighting the two pillars of local rural development solutions; the current situation and opportunities for tourism and agriculture development. The opinion of local inhabitants acquired through questionnaires bare a special role in this search for solutions. Given its geographic location, success of the region's rural development may also be achieved through cross-border initiatives and cooperation.

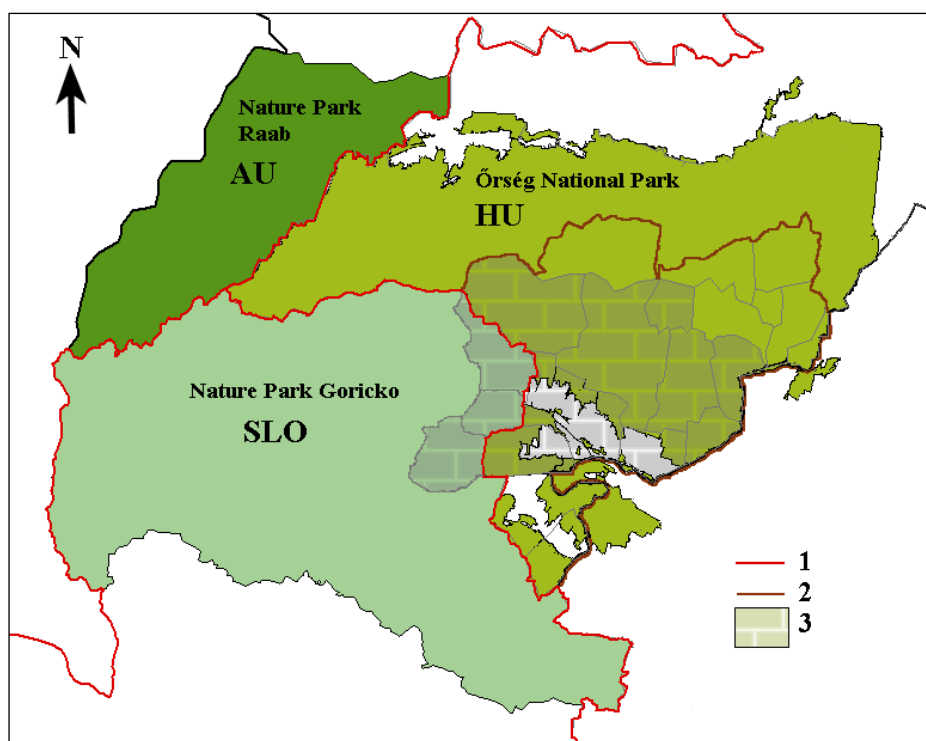
BEVEZETÉS

A vidékfejlesztés alapvető kihívása a népesség helyben tartása, számára vonzó élettér és munkakörülmény biztosítása a helyi erőforrások átgondolt, integrált és fenntartható hasznosításával. A rurális térségek esetében az egyik legfontosabb aktivitási terület a mezőgazdaság. A vidék azonban természeténél fogva multifunkciós, tehát a gazdaság és a termelés mellett az ökológiai és társadalmi-kulturális szerepe is ismert és elismert (PÓLA, P. 2004). A vidék komplexitása az Órség esetében különös módon érvényesül. Az egykori agrártérség – mely sajátos társadalmi-kulturális jellemzőkkel bír –, ma teljes egészében a legmagasabb szintű természetvédelmi oltalom alatt áll, 2002 óta Nemzeti Park. A helyi vidékfejlesztés pillérei közül az ökológiai funkciók megóvása és fejlesztése a Nemzeti Park (NP) keretei között történik. A vidék gazdasági funkciója azonban jelentős fejlesztésre szorul, és komolyabb problémák mutatkoznak a társadalmi-kulturális szférát illetően is. Jelen írás rámutat a határmenti térség problémáira, valamint a megoldási lehetőségekre is. Az aprófalvas vidéknek két fontos kitörési pontját az agrárgazdaság felélénkítésében, illetve a turizmus fejlesztésében lehet felfedezni. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a vidék fejlesztését lehetőleg endogén erőforrásokkal, alulról jövő kezdeményezések alapján, a vidéken élők bevonásával kell megoldani, hiszen a gazdasági potenciál mellett a legfontosabb erőforrás az egészséges, önszerveződő helyi közösség. A kutatás során így nagy hangsúlyt kapott az Órség átalakuló társadalmának vizsgálata.

MÓDSZERTAN

A kutatási területet a mai Órség magyarországi települései jelölték ki (1. ábra). Tudva-levő azonban, hogy az egykori, történeti Órség ennél kevesebb települést foglalt magába, valamint hogy három települése a mai Szlovéniához tartozik (Hodos, Krplivnik és Domanjsevc) (BALOGH 2010). A vizsgált terület a szlovén-magyar határ mentén fekszik, 2002 óta természetvédelmi terület. 2003-tól pedig trilaterális Órség-Raab-Goričko Naturpark területe is. Fontos megjegyezni, hogy a Nemzeti Park területe jóval kiterjedtebb, mint az Órség. A Nemzeti Parkban eltérő fejlettségű és múltú területek találkoznak, amelyek közül az Órség az elmaradott területek közé tartozik (CSAPÓ 2007).

1. ábra: Az Órség elhelyezkedése
Figure 1: Situation of the Órség

Szerk. Baranyai O. 2012. Jelmagyarázat: 1. államhatár, 2. vizsgált terület határa, 3. a történeti Órség települései

A kutatás során terepi, kérdőíves felmérést végeztünk, 213 értékelhető adatlap került feldolgozásra. Ezt később kiegészítette a településvezetőkkel folytatott kérdőíves-

zés is. Emellett természetesen felhasználtuk a hivatalos statisztikai adatbázisokat is (KSH kiadványok és TEIR) az egyes területi folyamatok időbeli ábrázolásához. Az adatok alapján igyekeztünk rávilágítani a térség legfontosabb problémáira, az előrege-dés-elvándorlás és a munkanélküliség méreteire és történeti okaira. Megvizsgáltuk az egykori agrártáj mai lakosságának és a mezőgazdaságnak a viszonyát, illetve a turizmus jelenlegi állapotát és fejlesztési lehetőségeit. A térség humán erőforrás-vizsgálata is fontos szerepet kapott, hiszen az emberek kulcstényezői mindenféle aktivitásnak.

TÁRGYALÁS

Az Őrségbe a honfoglalás során őrállókat telepítettek a nyugati határ védelmére. A letelepedők szolgálataikért kiváltságot kaptak, amelyet azonban az idők folyamán elveszítettek. A jellegzetes, szeres településszerkezet és a mozaikosság az ember és természet évszázados együttélésének nyoma a tájban. A szűkmarkú föld sosem tartott el nagy népességszámot, a falvak nem nőttek nagyra (BARANYAI 2011). A lakosság jellemzően mezőgazdaságból (főképp állattenyésztésből) élt, önellátásra rendezkedett be, de a kedvezőtlen természeti adottságok miatt mindig szükség volt kiegészítő jövedelemre. A térség a történelem során jellemzően periférikus helyzetű volt, ez azonban hátránnyá csak az I. világháborút követően vált. Az Őrségben a határok újrarajzolásával családi, gazdasági-piaci és földrajzi kapcsolatrendszer szakadt meg, a térség vérkeringése csonkult az új határ mindkét oldalán. A határzár kiépülése, majd az elkövetkező politikai miliő ellehetetlenítette az aprófalvakat, a térség gazdaságilag, infrastrukturálisan elmaradott vidékké süllyedt (BALOGH 2008, BARANYAI 2011, BELUSZKY 2005, OLAS – KERT 1993).

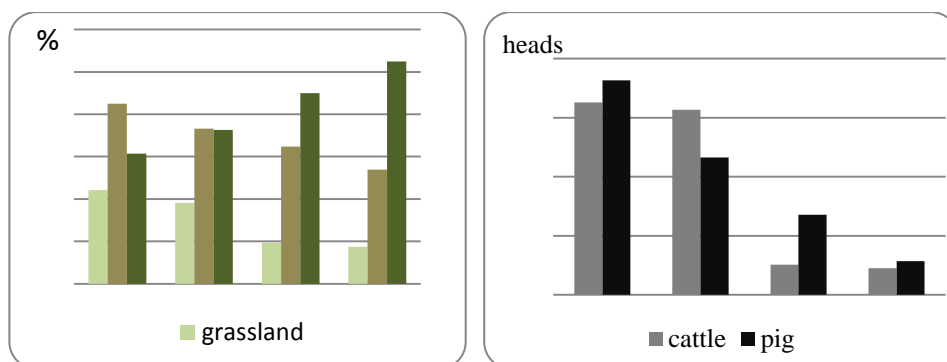
A lakosság elvándorlása egyes falvakban már 1910-től megindul, az egész Őrséget tekintve a népességszám csökkenése azonban csak 1949-től kezdődik. Míg 1949-ben 11457 főt számoltak össze, addig 2011-ben már csak 5116-an laktak az Őrségben (KSH 2011). A népességerózió oka összetett, időszakonként más-más. Előbb a világháborús veszteségek, a kitelepítések és üldöztetések okán fogyott a népesség, majd a megélhetési nehézségek és a munkahelyek távoli elérhetősége miatt költöztek el. Hozzávetőlegesen az 1970-es évektől kezdődően erősödik a természetes fogyás mértéke, napjainkra a helyben maradt előrege-dő társadalom már „magától gondoskodik a fogyásról”. A kérdőívezés során is láthatóvá vált, hogy a fiatalok nagy többsége nem kíván az Őrségben maradni, 77,3%-a elmenne máshová lakni és/vagy dolgozni.

A népesség struktúráján belül a legrosszabb mutató a korösszetétel és az ebből fakadó gazdasági aktivitás. Az előrege-dés az egyik legnagyobb problémája az Őrségnek, az örege-dési index 2.39. Mindez egyértelműen negatívan hat ki a lakosság gazdasági aktivitására. A gazdaságilag inaktív népesség aránya (36,3%) majdnem eléri a gazdaságilag aktívak arányát (40,5%) (KSH 2011).

A foglalkozási szerkezet változása is komolyan hozzájárul a jelenlegi társadalmi-természeti problémákhoz. Jelentős ugyanis az egykori agrártájon a mezőgazdasági ke-

resők arányának csökkenése. Míg 1930-ban majdnem minden őrségi településen 70% feletti az agrárkeresők aránya, addig 2001-ben átlagosan 11,3% (KSH 2011). Az agrárium visszaszorulása nem csak a művelt területek csökkenését, hanem az állatállomány csökkenését is eredményezte (az 1930-as évek óta hatodára csökkent). Mindez pedig komoly természetvédelmi problémát okoz, hiszen az értékes rétterületek a legeltetés elmaradása miatt jelentősen degradálódnak. A földművelés visszaszorulása pedig az erdőterületek térhódítását eredményezi. A térség agráriumának feléléstése nem csak természetvédelmi szempontból lenne kívánatos. A vidék nem tud annyi munkavállalót eltartani az egyéb gazdasági ágazatokban, mint amennyi a mezőgazdaságból felszabadult. A munkahelyhiányt tetézi, hogy az Órségben sorra bezártak a nagyobb tömegeket foglalkoztató üzemek is (kenyérgyár, cipőgyár, téglagyár). Így a munkanélküliség mérséklésére lehetőséget a mezőgazdaság és természetesen az élénkülő turizmus adhat.

2. ábra: A területhasználat alakulása és az állatállomány csökkenése az Órségben
Figure 2: Land use in the Órség, changes of the cattle and pig stock

A térségi turizmus felfutóban van, 2004 óta folyamatosan növekszik a vendégek és a vendégéjszakák száma. Az Órség településein 2010-ben a kereskedelmi és magán-szállásokon több mint 10000 vendég 34000 vendégéjszakát töltött el (KSH 2011). A turisták a falusi szálláshelyeket részesítik előnyben a kereskedelmi szálláshelyekkel szemben. A lakosság pedig – részben – felismerte a turizmusban rejlő pénzkereseti lehetőségeket, így a magán-szállás adók száma is évről-évre gyarapszik (TEIR 2012).

1. táblázat: A vendégek és a vendéjszakák számának alakulása az Órségben
 Table 1: Guests and overnight stays in the Órség

Év	Kereskedelmi szállóvendég						Magán szállóvendég					
	összes	ebből külföldi		vendég- éjszakák száma	ebből külföldi		összes	ebből külföldi		vendég- éjszakák száma	ebből külföldi	
		szám	%		szám	%		szám	%		szám	%
2000	5588	290	5,2	15137	629	4,2	1231	39	3,2	7365	86	1,2
2001	7586	639	8,4	18979	1689	8,9	1942	12	0,6	5928	29	0,5
2002	7206	430	6,0	19618	952	4,9	1864	9	0,5	7832	37	0,5
2003	8112	621	7,7	23585	1557	6,6	2195	15	0,7	7039	68	1,0
2004	4028	179	4,4	9893	411	4,2	1806	12	0,7	7358	36	0,5
2005	3389	229	6,8	8997	756	8,4	2452	51	2,1	7986	267	3,3
2006	4028	63	1,6	10977	115	1,1	3676	43	1,2	12929	118	0,9
2007	7193	254	3,5	15988	608	3,8	4472	44	1,0	13280	165	1,2
2008	6149	258	4,2	16452	1045	6,4	5537	39	0,7	17613	116	0,7
2009	4568	150	3,3	11905	238	2,0	7145	51	0,7	21443	145	0,7
2010	4685	237	5,1	12662	600	4,7	6010	56	0,9	21508	235	1,1

Forrás: Települési Információs Rendszer (TEIR) adatai alapján szerk. Baranyai 2012.

A kérdőíves felmérés eredményei ugyanakkor arra engednek következtetni, hogy a lakosság nagy része nem lát egyebet a falusi turizmusban, mint a szállásadás értelmét/lehetőségét, illetve a turisták érkezését, megjelenését (58,2%). Azok a megkérdezettek, akik érintettek a turizmus kapcsán (17,6%), a legtöbben szintén szállásadók (az érintettek 52%-a), csekély az egyéb szolgáltatást végzők aránya (fazekas, lovardát üzemeltető, terméket áruló). Bár az Őrség jövője kapcsán pozitívan nyilatkoznak a turizmusban bízhatnak leginkább (47,7%), csak a szállásadásból nem élhet meg mindenki (BARANYAI 2013).

A helyi turizmus egyértelműen a nemzeti park jelenléte, a táj kulturális és természeti értékei miatt ilyen élénk (BARANYAI ET AL. 2012). Az Őrségi turizmus legfontosabb fejlesztési irányai a turizmus desztináció menedzsment (TDM) térségi kiépítése és a turizmusban rejlő további potenciálok felderítése. A lehetőségek adottak az ökoturizmus nagyobb térnyerésére, a termálvíz-készlet hasznosítására, az agrárium bevonására a turizmusba (biogazdálkodás, bemutató gazdaságok). A lakosság megélhetési lehetőségeinek szempontjából mindegyik megoldás lehet. Mindezt kétféleképpen lehet elérni. Egyik mód, hogy több munkahelyet teremtő vállalkozást kell telepíteni az Őrségbe, vagy a lakosság egyéni feltételeit kell megteremteni a lehetőségek kiaknázásához. Mintaértékű gazdaság, ahol agrártevékenység is zajlik és szállásadással is foglalkoznak, már működik (pl. Ferencz Porta, Szalafő).

A térségbe érkező turisták tartózkodási ideje átlagosan 3-4 nap, valamint jellemző a külföldi turisták távolmaradása, 2010-ben arányuk az összes turistából 2,74% (TEIR 2012). Érdemes lenne ezeknek a számoknak, arányoknak növelése szempontjából kihasználni az Őrség határmentiségét. A tájegység része a trilaterális Őrség-Raab-Goričko Natúrparknak és számos cross-border pályázat sikeres nyertese. A határon átnyúló tematikus programutak bővítése, vagy a natúrpark helyi termékeinek értékesítésére létrehozott rendszeres közös piac érdeklődésre tarthat számot az ide érkező vendégek részéről. Az Őrségben, a helyi termékek védelmére és megsegítésére az Őrségi Nemzeti Park létrehozott egy védjegyet a „Nemzeti Parki Termék” címmel. A védjegy ötlete szlovén oldalon is felmerült már (ŠTAUS ET AL. 2011), így akár létezhetne Natúrparki termék jelölés is. Ismeretes, hogy a Natúrpark területén a szlovén, osztrák és magyar oldalon is foglalkoznak tökmagolaj előállításával. Érdekes volna egy olyan natúrparki termékcsomag előállítása, amelyben mindhárom ország termelőitől egy-egy palack magolaj található. Természetesen számos egyéb, tájjellegű termék is szerepelhetne (tájfajta gyümölcs, sajt, méz, pálinka, fazekas termék). Hasonlóan nagy érdeklődésre tartanak számot a biotermékek is. Bár szlovén kutatók (ŠTAUS ET AL. 2011) és a saját felméréseink is azt igazolják, hogy a térségben a biogazdálkodás még gyerekcipőben jár és a lakosság is nagyobb rációt lát a turizmusfejlesztésben, a biogazdálkodásra a védett területeken kiváló lehetőség adódik. Ez irányú próbálkozásokat az Őrségben jellemzően a betelepültek kezdeményeztek (bio-almalé üzem, lekvárfőző üzem). Sajnos a törekvések nem hoztak mindig sikert és az őslakosság rosszallóan szemléli a betelepülők próbálkozásait.

Az Órség sajátos történelmű településeinek lakossága az elmúlt 50-60 év megpróbáltatásai nyomán meglehetősen zárkózottá vált. A népesség egy része (főként az idősebbek) ezért is reagálnak érzékenyen a térségbe költöző idegenekre és az élénkülő turizmus révén érkező vendégekre, a turizmus hatásaira. A turizmus megváltozott életritmust, nagyfokú alkalmazkodást igényel, ugyanakkor számos pozitív hatása is lehet (PALANCSA 2007). Sajnos azonban az Órségben a turizmus multiplikátor hatása csekély mértékben érvényesül. Az infrastrukturális fejlesztések részben elmaradnak (pl. útfelújítás), nagyobb mértékű munkahelyteremtés a turizmus kapcsán nem történt, az idegymunkások pedig részben a térségen kívülről érkeznek. A lakosság többsége ugyan kedveli a turistákat (90,1%), mégis féltik tőlük környezetüket (22,6%) (BARANYAI 2013).

Az Órségben is megjelentek a külföldi házvásárlók és beköltözők, de még inkább a hazai városok „menekültjei”, hasonlóan Goričko vidékéhez (LAMPIC ET AL. 2012). Az 1970-es évektől kezdődően élénkül meg a városi tehetősek érdeklődése az Órség iránt. Amíg a megélhetésüket veszített őslakos fiatalok menekültek a térségből, addig a városiak ideiglenesen (majd néhányan végleg) beköltöztek az üresen álló házakba, mintegy „második otthon” kialakítva maguknak. A kérdőívészés során a lakosság közel harmada (29,6%) vallotta magát betelepültnek, ami igen magas arány! A betelepülők általában magasabban kvalifikáltak és rendszerint valami újdonságot is hoznak magukkal – legyen az kultúra, lelkesedés, szellemiség, vagy technikai novum. Egy részük nyugdíjas (47,6%) és csak nyugalomban, szép környezetben és jó levegőn kívánja eltölteni idejét. Nagyböbik részük azonban tettere kész és esetenként komoly tervekkel érkező egyén. Ezek a betelepülők pedig, ha kellő tőkével, hozzáértéssel és tenni akarással is rendelkeznek, vállalkozásaik beindításával komolyan képesek tenni a térség gazdasági fejlesztéséért. Tulajdonképpen ez az, amivel az őslakosság nagy része már nem rendelkezik. Az előregedő, identitásvesztés szélén álló társadalom reményvesztettsége kézzel fogható. A térségi humán erőforrás fejlesztése és a közösség építő erejének visszatérése itt minden további fejlesztésnek az alapja (LENNER 2000).

A vidéki gazdaságok – és különösen az állattartó gazdaságok – felvirágoztatása egyben a térség természetmegőrzésének szempontjából is fontos. Az Órségben az állatot is tartó gazdaságok száma az összes gazdasághoz képest ugyan elég magas, 74,8% (Általános Mezőgazdasági Összeírás, 2010), de az egész Órségben összesen 908 db szarvasmarhát tartanak. Mindez azt jelenti, hogy igen elaprózott az állomány, még mindig jellemző, hogy a lakosok 1-3 db tehenet tartanak otthon. Sajnos ezeket az állatokat az idős gazdák már ritkán hajtják ki legelni. Többnyire behordatják eléjük a szénát. Átlagon felüli számban (több mint 50) szarvasmarhát csak néhány településen tartanak, így a legeltető állattartás csak csekély területen valósulhat meg. Pedig a magasabb szintű állattartás termékeinek helyi feldolgozása (tej, hús), majd értékesítése számos problémára megoldás lehet. Hiszen nem csak a rétterületek legeltetését segítik, hanem helyi munkahelyet is teremthet (ahogyan ez egy szalafői tejüzemben már részben megvalósult). Az állattartás fellendítésére és a rétterületek karbantartására számos állami és nemzeti támogatás létezik, a pályázók száma azonban csekély, 2012 első félévében mindössze 53 a pozitívan elbírált kérelmek száma (WWW.MVH.GOV.HU). Szántó-

földi művelésnél a helyzet már egészen más, a területalapú támogatásokat sokan igénylik (270 támogatott pályázat), az elvetett kultúra azonban néha csak támogatást terem.

A 2002-ben létrehozott Nemzeti Parknak kiemelkedő a szerepe a térség gazdasági fellendítésében, a turizmus alakulásában és természetesen a tájvédelemben, természetmegőrzésben. Támogatásukkal számos gazdálkodói projekt megvalósult és indul, ezek közül akad szántóműveléssel kapcsolatos, de állattenyésztést serkentő program is. Állandó szervezői gazdafórumoknak, az ökológiailag kívánatos, fenntartható gazdálkodást bemutató útmutatókkal segítik a térség gazdáit. A nemzeti park az ökoturizmus térségi szervezője, számos olyan programot szervez és tanösvényeket mutat be, amelyek a térségbe érkező látogatók (de a helyiek) számára is érdekesek lehetnek, hiszen a Natúrpark többi területén nem jellemzőek. A terepi kérdőívészés során kiderült, hogy a lakosság is ismeri és elismeri lakóközösségének kulturális örökségeit, ugyanakkor a térség természeti értékeit kevésbé tartják számon. Míg a templomok (a lakosság 89,4%-a említette) és a műemlék együttes Szalafőn (47,9%) a legemléltettebb épített környezeti elemek, amiket megmutatnának a térségbe érkezőknek, addig a természeti értékeket, a tanösvényeket kevésbé tartják vonzónak a helyiek (36,6%). Pedig a tájegység unikális, hiszen vonzereje a páratlan természeti szépségeiben, az ezerarcú tájban és a megőrzött kulturális értékekben, hagyományokban együttesen rejlik. Ez az adottság az, amire a térség gazdasági fejlesztése kapcsán mindenképpen építeni lehet.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az Őrségnek – mint vidéki térségnek – multifunkcionális szerepköre gazdasági-társadalmi szempontból fejlesztésre szorul. A vidékfejlesztés helyi lehetőségei közül legfontosabb a mezőgazdaság és a turizmus felkarolása, figyelembe véve a helyi adottságokat és a nemzeti parki védettséget.

A kutatás során terepi kérdőívészést végeztünk, amely nem reprezentatív módon feltárta a lakosság problémáit és segítette a továbblépés irányainak kijelölését.

Az Őrség a történelem során több alkalommal periférikus helyzetű, zárkózott, ön-ellátásra berendezkedett vidék volt, ahol a mezőgazdasági termelés a természeti adottságok miatt erősen korlátozott volt. Az aprófalvas vidék lassú hanyatlása az I. világháború után kezdődött, rohamossá a II. világháborút követően vált. Ma a legnagyobb problémát az elvándorlás, elöregedés és a munkanélküliség jelenti. Megoldásként mindenképpen munkahelyteremtésre van szükség és a fiatalok helyben tartására, számukra vonzó életér kialakítására.

Az Őrség 2002 óta nemzeti park, amely révén a térségi turizmus felfutóban van, egyre több helyi lakos talál munkát a szolgáltató szektorban. Ez jellemzően kimerül a szállásadásban, pedig bőven akad még potenciál a helyi turizmusfejlesztésben (pl. termálvíz, rendezvény-, gasztro-, falusi-, ökoturizmus). A turisták közül igen kevés a

külföldi, szükség volna külföldieket célzó fejlesztésekre, kihasználva a térség kedvező fekvését és a három országon átnyúló, trilaterális kapcsolatrendszerét.

Az egykori agrártájon a mezőgazdaság revitalizálása nem csak a munkahelyteremtés miatt kívánatos, hanem a védett természeti értékek megőrzésében is kulcsfontosságú. Az Őrségben ugyanis egykor (1930) a lakosság több mint háromnegyede a mezőgazdaságból élt, míg ma csupán 11,3%-a agrárkereső. Az agráriumban dolgozók ilyen mértékű csökkenésének hatására a táj nagymértékben átalakult: az erdőterületek jelentősen növekedtek a szántók rovására, az állattartás hanyatlásával pedig az igen értékes rétterületek kerültek veszélybe. A természeti értékek megőrzésében kulcsszerepe van a nemzeti parknak, így koordinálásukkal számos program indul és indult, amelyek a mezőgazdaság fellendítését segítik. A térségben gazdálkodók számára az állam is segítséget nyújt a különböző hazai és EU-s támogatások révén.

Vizsgálataink azt mutatták, hogy a sokrétű pénzügyi és mentális támogatás ellenére csekély az Őrségi lakosságban a kezdeményezőkézség, de a lakosság tőkeereje sem nagy. Údító kivételek azért akadnak, nem egyszer a térségbe betelepültek alapítanak saját gazdaságot, vállalkozást. Kiváló lehetőség adódik az Őrségben olyan vállalkozás létesítésére, amely helyi termékeket állít elő helyi alapanyagok és munkaerő felhasználásával, például tejüzem, sajtgyár. A térségnek mindenképpen komplex vidékfejlesztési elképzelésekre van szüksége, amelyek megtámogatják a visszaszoruló mezőgazdasági ágazatot és a turizmust is, valamint helyi munkahelyeket teremtenek, vonzó jövőt kínálnak a helyi fiataloknak.

Összességében elmondható, hogy az Őrség térsége – történelméből, fekvéséből adódóan –, hasonló problémákkal küzd, mint a szomszédos Goričko vidéke (*OLAS – KERT 1993, LAMPIČ B. – POTOČNIK-SLAVIČ I. 2007, TORKAR – RODELA 2011*). Az egykor kettévágott kistáj, bár két külön ország része, ugyanúgy periféria az országokon belül. Az Őrségben jellemző a lakosságszám csökkenése, az időskorúak magas aránya, ezekből adódóan a lakosság csekély gazdasági aktivitása. Az óslakosok – jellemzően fiatalok – elvándorlása mellett erősödik a városiak (és külföldiek) betelepülése, ami a közösségben feszültségekhez vezet. Az elvándorlás oka összetett, legfontosabb a jövőtlenség/kilátástalanság és a munkahelyek hiánya. Az agrárgazdálkodással felhagyó népesség nem képes csak a turizmus kínálta lehetőségekből megélni. A térségnek így komplex vidékfejlesztési elképzelésekre van szüksége, amelyek megtámogatják a visszaszoruló mezőgazdasági ágazatot és a turizmust is, valamint helyi munkahelyeket teremtenek, vonzó jövőt kínálnak a helyi fiataloknak. Ennek természetesen a helyi lakosság igényeivel összhangban kell megvalósulnia a lokális társadalom összefogásával.

IRODALOM

Általános Mezőgazdasági Összeírás 2010. Budapest, KSH.

BALOGH A. (2008): Az aprófalvas településállomány differenciálódási folyamatai Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely, 110 p.

- BALOGH A.** (2010): Néprajzi tájak földrajz problematikái. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): A településföldrajz aktuális kérdései. Savaria University Press, Szombathely, pp. 87-104.
- BARANYAI O.** (2011): Kercaszomor. In: Beluszky P. – Sikos T. T. (szerk.): Változó falvaink. Tizenkét falurajz Kercaszomortól Nyírkarászig. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 317-337.
- BARANYAI, O. – BARANYAI, G. – CSAPÓ, T. – BALOGH, A.** (2012): Development opportunities in Őrség National Park. In: Péntek K. – Tóth G. (eds.): Proceedings of University of West Hungary Savaria Campus, Natural Sciences. NYME Kiadó, Szombathely, pp. 71-77.
- BARANYAI O.** (2013): Doktori Értekezés, kézirat.
- BELUSZKY P.** (2005): Őrség – Vendvidék, Felső-Rába-völgy: Szentgotthárd és környéke. Dialóg Campus Kiadó, Pécs, 207p.
- CSAPÓ O.** (2007): Az Őrségi Nemzeti Park falvainak társadalmi-gazdasági helyzete. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): A kistelepülések helyzete és településföldrajza Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely, pp. 136-144.
- Központi Statisztikai Hivatal (KSH): Népszámlálási kötetek 1910-2011.
- LAMPIČ, B. – POTOČNIK-SLAVIČ, I.** (2007): Demographic vitality and human resources as important factors for rural areas development. *Glasnik Srpskog geografskog društva*, Vol. 87, Iss. 2, pp. 103-114.
- LAMPIČ, B. – MRAK, I.** (2012): Globalization and foreign amenity migrants: the case of foreign home owners in the Pomurska region in Slovenia. *European Countryside* Vol. 4, Iss. 1, pp. 45–56.
- LAMPIČ, B. – MRAK, I. – POTOČNIK SLAVIČ, I.** (2012): The impacts of globalization in rural areas of Slovenia: Examples from the Pomurje and Goriška regions. *Geografski vestnik* 84(1), pp. 151–162.
- LENNER T.** (2000). A kisvárosok modernizációjának áttekintése Vas megyei példákön. *Tér és Társadalom* 14:(2-3) pp. 139-146.
- Mezőgazdasági Statisztikai Adatgyűjtemény 1870-1970. Állattenyésztés. III. Községsoros adatok, 1. Szarvasmarha-állomány, 2. Sertésállomány. KSH, Budapest, 577p. illetve 564p.
- OLAS, L. – KERT, B.** (1993): Vplivi državnih meja na družbenogeografski razvoj Prekmurja. – *Dela*, 10: 135-142. Ljubljana
- PÓLA P.** (2004): A vidékfejlesztés aktuális kérdései. Fialat regionalisták III. országos konferenciájának kiadványa. MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, 2004. CD-ROM. 10 p.
- ŠTAUS, S. – BAVEC, F. – BAVEC, M.** (2011): Organic farming as a potential for the development of protected areas. *Acta geographica Slovenica*. 51(1):151-168.
- Települési Információs Rendszer Adatbázisa: <https://www.teir.hu/>
- TORKAR, G. – RODELA, R.** (2011): Identities and strategies – raising awareness. Project: Trans-econet. WP6.1 Projekt. Nova Gorica, 41p.